

דף שבועי

בס"ד

פרשת שופטים, תשפ"ו, מספר 1681

ענווה ואהבת הבריות: תכונות נדרשות משופט מנחם (מרי) קליין

ש"ז עקת סדם ועמרה כי רבה וחסאתם כי כבדה מאד" (שם:כ). החלטה זו התקבלה, כביכול, רק לאחר עריכת "ביקור במקום", כפי שמעיד הכתוב: "אֲרֶזָה נָא וְאֶרְאֶה הַכְּצַעֲקָתָהּ הַבָּאָה אֵלַי..." (שם:כא).

אברהם אינו משלים עם הגזירה, כיוון שהוא רואה בה מעין "ענישה קולקטיבית" שאינה לגיטימית: "חָלָלָה לָךְ מַעֲשֵׂת פֶּדֶבֶר הַזֶּה לְהַמִּית צָדִיק עִם רָשָׁע וְהִנֵּה כְּצַדִּיק פֶּרֶשֶׁע חָלָלָה לָךְ..." (שם:כה). הוא מגיש מייד מעין "עתירה לעיכוב ביצוע גזר הדין", וכלשונו:

וַיֵּגֶשׁ אֲבִרָהֶם וַיֹּאמֶר הָאֵף תִּסְפָּה צָדִיק עִם רָשָׁע אוֹלֵי יֵשׁ חֲמָשִׁים צָדִיקִים בְּתוֹךְ הָעִיר הָאֵף תִּסְפָּה וְלֹא תִשָּׂא לַמָּקוֹם לַמֶּעַן חֲמָשִׁים הַצָּדִיקִים אֲשֶׁר בְּקִרְבָּהּ (שם:כג-כד)?

בורא עולם חותם "כמבוקש" על בקשת הסנגור הראשון (הפועל כאן בבחינת "פרו-בונור"!): בהיסטוריה: "וַיֹּאמֶר ה', אִם אֶמְצָא בְּסָדָם חֲמָשִׁים צָדִיקִים בְּתוֹךְ הָעִיר וְנִשְׁאַתִּי לְכָל הַמָּקוֹם בְּעִבּוֹרָם" (שם:כו).

אך להפתעתנו, הסנגור המלומד אינו מסתפק בכך. מיד עם קבלת ההחלטה, הוא פותח בסדרה של "בקשות לעיון חוזר". ממבט ראשון, הדיאלוג הנוצר בין הקב"ה לאברהם נראה תמוה, כמעט כמו משא ומתן מסחרי. ראשית, אברהם אבינו מוריד את הרף למספר ארבעים וחמישה: "אוֹלֵי יִחְסְרוֹן חֲמָשִׁים הַצָּדִיקִים חֲמִשָּׁה הַתִּשְׁחִית בְּחֻמָּשָׁה אֶת כָּל הָעִיר" (בר' יח:כ), וזוכה למענה: "וַיֹּאמֶר לֹא אֶשְׁחִית אִם אֶמְצָא שָׁם אַרְבָּעִים וְחֻמָּשָׁה" (שם:כח).

בהמשך, מוריד הסניגור את הרף למספר ארבעים: "וַיִּסָּף עוֹד לְדַבֵּר אֵלָיו וַיֹּאמֶר אוֹלֵי יִמָּצְאוּ

פרשתנו נפתחת בציווי: "שִׁפְטִים וְשִׁטְרִים תִּתֵּן לָךְ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר ה' א-לוהיך נָתַן לָךְ לְשִׁבְטֶיךָ וְשִׁפְטוֹ אֶת הָעָם מִשְׁפַּט צֶדֶק" (דב' טז:יח).

את תכונות השופטים הראויות כבר למדנו מעצתו של יתרו (שמ' יח:כא): "אֲנָשִׁי חֵיל יִרְאִי אֱ-לֹהִים אֲנָשִׁי אֱמֶת שֹׁנְאֵי בָצַע", וכן מדברי משה רבנו בפתח חומש דברים (א:ג): "אֲנָשִׁים חֲכָמִים וְנִבְנִים וַיִּדְעִים לְשִׁבְטֵיהֶם".

הרמב"ם בחיבורו "משנה תורה" (הלכות סנהדרין ב, ז) מזקק את תכונות היסוד הנדרשות מכל שופט, ומונה שבע תכונות: חכמה, ענווה, יראה, שנאת ממון, אהבת האמת, אהבת הבריות, ושיהיו בעלי שם טוב.

מהיכן שואב הרמב"ם את הדרישה למידות ה"ענווה" ו"אהבת הבריות"? לא ראינו זאת במקרא לעיל; לא בדברי יתרו ולא בדברי משה. זאת ועוד, נשאלת השאלה, מהי הדרך להשגת "משפט צדק", ומהו תוכנו המעשי? איך בורא עולם מצווה את השופטים מבלי להסביר את תוכן הציווי?

כדי להשיב על תהיות אלו, עלינו לחזור לספר בראשית, שבו מופיעה לראשונה המילה "שופט" בתנ"ך, בעת שאברהם אבינו פונה לקב"ה במה שנראה כהתרסה קשה: "הֲשִׁפְט כָּל-הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט"? (בר' יח:כה).

הדברים נאמרו על רקע "גזר הדין" שיצא מלפני בורא עולם להחריב את ערי סדום ועמורה, כיוון

* ד"ר מנחם קליין שופט בכיר בבית משפט השלום בתל אביב-יפו. דוקטור למשפטים (Ph.D) מטעם אוניברסיטת תל אביב, מרצה בפקולטה למשפטים ובמחלקה למדעי המדינה באוניברסיטת בר-אילן.

2. **אורך רוח כלפי בעלי הדין:** יש לנהוג בסבלנות ובעדינות כלפי המגישים אפילו בקשות מרובות. בורא עולם יכול היה, כביכול, להביע מורת רוח מהטקטיקה הדיונית שנקט אברהם, ולנזוף בו כבר בבקשה השלישית: "מדוע אינך מבקש מיד שלושים? למה להלאות בבקשות נפרדות על חמישים, ארבעים וחמישה וארבעים? הרי זה בזבוז זמן שיפוטי יקר!". אך שופט כל הארץ אינו נוהג כך, וממנו עלינו ללמוד.

3. **פתיחות לשינוי והערכה מחדש:** על השופט לשמור על גמישות מחשבית ולהיות מוכן לעיין מחדש בהחלטותיו ולתקן במידת הצורך. זהו בדיוק המודל שמציג הקב"ה, אשר נעתר פעם אחר פעם – חמש פעמים ברצף – לעדכן את החלטתו המקורית.

4. **מידת הענווה השיפוטית:** אסור לשופט להתבצר בעמדה לפיה הוא יודע הכול טוב מכולם. נדרשת ענווה יתרה כדי להקשיב בלב פתוח לטיעוני עורכי הדין ובעלי הדין עצמם. הקב"ה יכול היה "לדחות את טיעוני הסניגור על הסף" בנימוק המובן מאלינו: "אני בראתי את העולם ואני יודע את עומק רשעותם; מי אתה, בשר ודם, כי תתווכח עם החלטותיי?". אך בורא עולם בוחר להקשיב, לעיין בכל טענה וטענה בכובד ראש, ולשנות את החלטותיו בהתאם.

בכך נמסר מסר נצחי לשופטי ישראל: עליהם לנהוג בענווה, בסבלנות, בסובלנות, ללא יוהרה ומתוך כבוד עמוק למתדיינים בפניהם. אולי דווקא מתקדים מקראי זה דלה הרמב"ם את המידות "ענווה" ו"אהבת הבריות" שאינן מופיעות במפורש בדברי יתרו או משה.

ייתכן שבזאת טמונה תפילתנו: "השיבה שופטינו כְּבָרָאשׁוֹנָה" (יש' א:כו) – כראשון השופטים בתנ"ך.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

שם אֲרֻבָּעִים (שם:כט), וגם לבקשה זו מתקבלת הסכמה: **וַיֹּאמֶר לֹא אֶעֱשֶׂה בְּעִבּוֹר הָאֲרֻבָּעִים** (שם:כט). אברהם אבינו ממשיך בטיעונו ומגיש בקשה נוספת המפחיתה את היעד לשלושים: **וַיֹּאמֶר אֵל נָא יִחַר לֵאדֹנִי וְאֲדַבְּרָה אוֹלִי יִמָּצֵא שֵׁם שְׁלֹשִׁים**, ונענה: **וַיֹּאמֶר לֹא אֶעֱשֶׂה אִם אִמָּצָא שֵׁם שְׁלֹשִׁים** (שם:ל). אברהם ממשיך ומגיש בקשה נוספת: **וַיֹּאמֶר הֲנֵה נָא הוֹאֲלֹתִי לְדָבָר אֵל ה' אוֹלִי יִמָּצֵא שֵׁם עֶשְׂרִים**, וזוכה למענה המיוחל: **וַיֹּאמֶר לֹא אֶשְׁחִית בְּעִבּוֹר הָעֶשְׂרִים** (שם:לא). בשלב האחרון הוא מפגיע: **וַיֹּאמֶר אֵל נָא יִחַר לֵה' וְאֲדַבְּרָה אִךְ הַפֶּעַם אוֹלִי יִמָּצֵא שֵׁם עֶשְׂרֶה**, וההחלטה מתעדכנת שוב: **וַיֹּאמֶר לֹא אֶשְׁחִית בְּעִבּוֹר הָעֶשְׂרֶה** (שם:לב).

סופה של סדום ידוע; אפילו צדיק אחד לא נמצא, והעיר כולה נהפכה (למעט לוט ומשפחתו הקרובה). נוכח תוצאה זו, מתעוררת השאלה: מה פשרה של הדינמיקה המשפטית הממושכת הזו? מדוע מצאה התורה לנכון להאריך בתיאור משא ומתן שתוצאתו המעשית הייתה ידועה מראש? מדוע לא גילה הקב"ה לאברהם כבר בתחילה כי אין בעיר צדיקים, ובכך היה חוסך מילים רבות ללא תכלית? מפרשי התורה הקלאסיים שמים את הדגש על התנהגותו של אברהם, בבחינת "מעשה אבות סימן לבנים". דהיינו, אנו צאצאי אברהם חייבים ללמוד ממנו את תעוזת המצפון ואת מידת החסד, המניעות אותנו להגן על הזולת ולבקש עליו רחמים, אף אם מדובר ברשעים גמורים.

לעניות דעתי, פרשה זו מהווה שיעור מופת המופנה בראש ובראשונה כלפי שופטי ישראל בכל הדורות. דרכה אנו למדים כיצד עלינו לנהוג באולמות המשפט בעת שאנו דנים את הציבור, ומהי משמעותו העמוקה של "משפט צדק" במבט א-לוהי. מתוך התנהלותו של הקב"ה כ"השופט הראשון בתנ"ך", ניתן לזקק ארבעה יסודות דיוניים חיוניים:

1. **הימנעות מפורמליזם יתר:** חיפוש האמת והצדק המהותי קודמים לפרוצדורה. הקב"ה אינו מציב בפני אברהם משוכות פרוצדורליות; הוא אינו שואל היכן ייפוי הכוח של אנשי סדום, ולא בודק האם יש לו "זכות עמידה" (שהרי אברהם כלל אינו תושב המקום). הדיון מתקיים לגופו של עניין.